

Ten, kur politika - deganti būtinybė

Dalia STAPONKUTĖ

Pokalbis su filosofu, verslininku, žinomu išeivijos veikėju, diasporos judėjimų aktyvistu Rimu Čuplinsku.

Gerbiamas Rimai Čuplinskai, esate įdomios pasaulio, tiksliau, išeivijos, lietuvių šeimos narys, šeimos, kurios gyvenimo trajektorijos, patirtys ir įvykiai netilptų, regis, nė į vieną romaną. Tai būtų tikra šeimos ir jūsų, kaip šios šeimos nario, saga. Su ja verta ir norisi supažindinti visus lietuvius, parodant, kokie mes skirtingi ir, tokie būdami, reikalingi vienas kitam kaip bendros, visiems mums skirtos, istorijos liudininkai. Visi, absoliučiai visi, mūsų išgyventos istorijos etapai yra vienodai svarbūs ir vertingi, net jei jie skaudūs. Neturime nė žmogiškos teisės kai ko ištrinti, iškelti virš kitų istorinių etapų ar sumenkinti, nes šitaip pažeistume vienas kitą. Su įdomumu ir pagarba klausome vienas kito patirčių, ypač kai yra apie ką papasakoti. Apie tai byloja ir jūsų, kaip aktyvaus diasporos ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės nario, veikla ir biografija. Tai, be abejo, pareina ir iš jūsų šeimos istorijos: jūsų senelis buvo pirmasis Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas, jūsų šeima išeivijoje perdavė jums savo meilę nepriklausomai Lietuvai ir gilų laisvės supratimą. Tad pradėkime nuo pradžių pradžios - nuo jūsų senelio perduotų jums žinių ir jausmų tėvynei. Kokia atrodė Bendruomenė jūsų senelio akimis, kokiomis aplinkybėmis jis tapo pirmuoju pirmininku ir ką jis yra pasakojęs apie tai jums, anūkui?

Gaila, kad mano senelis išėjo iš šio pasaulio, kai man buvo tik dešimt metų, nes

būčiau turėjęs jam daug klausimų apie Lietuvos istoriją, ypač nepriklausomybės etapą, kurio liudininku, aktyviu dalyviu, kūrėju jis ir buvo. Taip, mano mamos tėvas, Jonas Matulionis, gimęs 1898 metais, labai spalvinga ir įtakinga asmenybė. Jaunystėje jis išėjo į karius savanorius, dalyvavo 1918–1920 metų Nepriklausomybės kovose; studijavo teisę, beje, buvo vienas pirmųjų studentų VDU (tada – Lietuvos universiteto) teisių fakultete; pirmininkavo studentų ateitininkų sąjungai. Vėliau jis buvo vienu iš aktyvių Lietuvos krikščionių demokratų partijos veikėjų, Ūkio banko direktoriumi. Vokiečių okupacijos metais – Laikinosios vyriausybės finansų ministru. Visko ir neišvardinsiu... Noriu pasakyti, jog jis visados buvo įvykių priešakyje. Po vokiečių okupacijos 1944 metais, artėjant Raudonosios Armijos frontui, jam kartu su tūkstančiais kitų lietuvių teko bėgti iš Lietuvos, pirmiausia į Vokietiją. Ten, Blomberge, jis būrė lietuvius ir vadovavo karo pabėgėlių stovyklai. Kiek vėliau, po Antrojo pasaulinio karo, atsiradus galimybei įsidarbinti tekstilės fabrike Koventrio (*Coventry*) mieste, jis vienas išvyko į Didžiąją Britaniją. Po metų leidimą atvykti gavo ir mano močiutė Aniceta Stonkutė ir jų vienturte dukra Judita (mano mama), kuriai tuo metu buvo devyneri. Britanijoje pragyveno ketverius metus. Senelis vadovavo ir Koventrio lietuvių sąjungai. 1951 metais išvyko į Kanadą, kur tapo pirmuoju Kanados lietuvių bendruomenės pirmininku. Niujorke 1958 metais įvykus steigiamajam Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (PLB) suvažiavimui, jis buvo išrinktas pirmuoju PLB pirmininku. Įdomu ir tai, kad į pirmąją PLB valdybą taip pat buvo išrinktas jo būsimas žentas, mano tėvas Eugenijus Čuplinskas. Kaip matote, visa tai buvo logiška senelio ankstesnės veiklos pasekmė. Jis karo metu rašė išsamų dienoraštį, daug straipsnių į spaudą. Neseniai perskaičiau vieną iš jo tekstų, kuriame dar vokiečių okupacijos metais jis svarstė įvairiausius Lietuvos likimo scenarijus, pradėdamas nuo pačio svarbiausio – Lietuvos suvereniteto – klausimo. Jam buvo aišku, kad karas baigsis ir Lietuvai vėl teks „stotis ant kojų“, tačiau kaip? Savarankiškai (jei bus atstatytos ikikarinės Europos sienos)? Su vokiečiais? Ar su sovietais? Šie „scenarijai“ nedavė ramybės Laikinajai vyriausybei. Mano senelio, kaip finansų ministro, užduotis karo metais buvo neatiduoti viso valdymo vokiečiams, ypač švietimo sistemos. Seneliui buvo žinomas ir toks galimas vokiečių scenarijus, kaip lietuvių ir lenkų iškraustymas į Rytus, teritorijas prijungiant prie Vokietijos ir geografiškai išplečiant jos žemes. Žodžiu, tai buvo tragiškai sudėtingas laikmetis, apie kurį deramai kalbėti pradėjome gal prieš kokią dešimtmetį. Apie Lietuvos žydų žudynes išėivijoje išvis buvo tylima, panašiai kaip ir pačioje Lietuvoje. Nors seneliui mirus buvau dar vaikas, tačiau prisimenu jį labai ryškiai, juolab kad mano močiutė gyveno gerokai ilgiau už jį ir nuolat

minėdavo jų bendrą gyvenimą ir draugus. (Iš profesijos ji buvo odontologė, jaunystėje dirbo Lietuvos universiteto profesoriaus asistente). Tai buvo išpūdinga, nepaprastos energijos ir erudicijos kupina karta. Lietuvoje apgailestaujama, kad po karo šalis neteko beveik visos inteligentijos, patirdama didžiulį „protų nutekėjimą“, tačiau didelė jos dalis niekur nedingo, o tik persikėlė į užjūrį. Dažnai pagalvoju, kad man labai pasisekė tarp jų užaugti.

Jonas Matulionis su šeima Toronte 1975 m. Iš kairės: žentas Eugenijus Čuplinskas, duktė Judita, žmona Aniceta, anūkė Indrė; sėdi anūkai: Darius, Rimas ir Vytas.

Jūsų mamaėjo į mokslus jau būdama išeivijoje...

Taip, ji pradėjo lankyti gimnaziją, šeimai dar gyvenant Didžiojoje Britanijoje. Vėliau mama pasuko močiutės keliu ir įgijo odontologės specialybę (jau Kanadoje). Būdama studente, susipažino su mano tėvu. Jis irgi buvo iš karo pabėgėlių. Kaunietis, kaip ir mama. Tėvo šeima atkeliavo į Kanadą tiesiai iš Vokietijos. Noriu pabrėžti termino „karo pabėgėlis“ svarbą: mano senelių ir tėvų karta būtent „bėgo“, traukėsi nuo karo su gyva viltimi grįžti. Dauguma tikėjo, kad pabėgimas laikinas ir jie visi, vienaip ar kitaip, galės sugrįžti namo. Toks buvo „pabėgimo“ planas – išlaukti, kol baigsis įtampa ir karas.

Kuo jūsų seneliai ir tėvai dirbo, patekę svetur? Iš ko jie gyveno? Nuo ko jie pradėjo? Juk, kad ir kokia emigracijos „banga“ priklausytų, pradžia visiems būna sunki ir neretai traumuojanti (nebent esi paveldėjęs nemenką turtą)? Pavyzdžiui, pasaulio filosofų rate gerai žinomo filosofo Alphonso Lingio tėvai, kaip jis pats yra rašęs savo traktatų įvaduose, dirbo šachtose, paskui nusipirko nedidelį žemės sklypelį, tapo fermeriais, savo vaikų lietuvių kalbos nė nemokė, nes linkėjo, kad šie nebevargtų kaip jų tėvai ir, tapę visaverčiais JAV piliečiais, eitų į mokslą. Ir taip toliau. Kiekviena istorija ir „banga“ skirtinga, tačiau turi ir panašumų, ypač sudėtingoje gyvenimo svetur užuomazgoje. Pastebėjau vieną fenomeną - mažai kas, išvykęs gyventi svetur, nori ir gali prisiminti pačią pradžią, startą, „trampilą“. Tai neretai išsitrina iš atminties kaip kažkas nereikšminga ir sykiu sunku, sudėtinga, painu; būtent pradžia dažnai lieka už atminties ribų.

Galbūt dėl to, kad išsitrina, dabar negalėčiau nuosekliai papasakoti apie visas tėvų ir senelių svetur darytas ar nedarytas karjeras. Senelių kartai buvo itin sunku, nes jie bėgo kaip išsilavinę, daug Lietuvoje pasiekę žmonės, o svetur viską teko pradėti nuo nulio. Mano močiutė odontologė Britanijoje prižiūrėjo, valė kitų namus, nes šeimai reikėjo išgyventi. Ji niekad nebedirbo gydytoja, kadangi jos studijų nepripažino. Ji sielojosi praradusi savo profesiją, ir galop Kanadoje iki pensijos įsidarbino draudimo kompanijoje. Kaip jau minėjau, senelio, buvusio finansų ministro, pirmas darbas buvo tekstilės fabrike. Vėliau Kanadoje viso labo direktoriavo nedideliame, lietuvių sukurtame banke. Kitas senelis, iš tėvo pusės, Leonas Čuplinskas (irgi, beje, 1918–1920 m. karys savanoris) buvo dar vyresnis, kai atvyko į Kanadą. Jo galimybės susiaurėjo iki kukliausių darbų. Jie su močiute Valerija Valiušytė ir gyveno kukliau. Tai kartai buvo labai nepaprasta. Manau, iš dalies ir dėl to jie telkėsi į bendruomenes.

Jūsų tėveliai užaugo išėivijoje ir baigė mokslus Kanadoje? Kokį socialinės padėties skirtumą išvelgiate tarp savo senelių ir tėvų kartos? Na, pagrindinį. Klasinėje ir gana tradicinėje visuomenėje, kokia vyravo Vakaruose, svarbiausia buvo, kad jaunesnioji karta galėtų pakilti vienu socialiniu laipteliu aukščiau savo tėvų kartos. Tai, regis, buvo laikoma dideliu socialiniu iškovojimu ir vertybe. Kalbant apie socialinę stratifikaciją, kokiai socialinei grupei priskirtumėte savo tėvelių, kaip išėivijoje užaugusių žmonių, šeimą?

Mano mama nuėjo močiutės pėdomis ir Kanadoje baigė odontologiją. Jaunystėje turėjo savo privatų medicinos kabinetą. Tiesa, gana neilgai, nes gimus mano vyriausiam broliui nusprendė pereiti į kitą, dalinio užimtumo darbą. Mūsų, vaikų, buvo keturi, beveik pametinukai (užaugusi vienturte, mama buvo pasiryžus turėti daugiau vaikų). Ji įsidarbino Toronto miesto klinikoje puse etato socialine dantų gydytoja ir dirbo ten iki pensijos. Tėvas baigė mechaninės inžinerijos studijas ir kartu su savo trimis klasiokais Toronte atidarė statybinės inžinerijos firmą, kurioje dirbo keliasdešimt žmonių, įrenginėjančių šildymo ir aušinimo sistemas dideliuose objektuose (ligoninėse, daugiabučiuose ir pan.). Mano du vyresnieji broliai (Darius ir Vytas), sesuo (Indrė) ir aš visi siekėme mokslo. Darius – istorikas ir sociologas, Vytas – menininkas ir dizaineris, Indrė – istorikė ir teologė. Aš – filosofas ir informatikas. Atsakydamas į jūsų klausimą, turbūt priskirčiau savo šeimą aukštesnei vidurinei klasei (*upper middle class*). Tėvai racionaliai ir taupiai gyveno, turtų nedemonstravo, bet vaikystėje mums nieko netrūko. Todėl, kai pirmus kartus besilankant Lietuvoje kiti smalsaudavo, kiek mūsų šeima uždirba, niekaip negalėdavau atsakyti. Kažkaip apie tai nebuvo tekę susimąstyti.

...smalsaudavo, nes lietuviai ilgai uždirbdavo ir gaudavo beveik visi vienodai... Gimėte, užaugote, mokėtės Kanadoje, tačiau jūsų lietuvių kalba puiki. Kaip tėvams pavyko (sakau „tėvams“, nes tai, pirmiausia, jų nuopelnas, ar ne?) įskiepyti jums meilę kalbai. Tikrai ne visi kalba lietuviškai taip laisvai. Dauguma ir visai šia kalba nekalba. Anot Lingio, tėvams neretai pakakdavo savo lietuviybės, o jų vaikams, augantiems kitoje šalyje, neva, reikia gyventi ten, kur gyvena, ir kam toji lietuvių kalba? Kodėl jūsų šeimoje buvo taip svarbu išsaugoti lietuvių kalbą? Ar jūsų namuose buvo ir kitokių lietuviškų simbolių, tokių kaip medinės „rūpintojėlio“ skulptūrėlės, juostos, puodynės ar pan.? Kokią įtaką tai darė jums kaip vaikui? Gal visai nesijautėte esąs lietuvis? Gal jus tai traumavo, juk ne paslaptis, kad daug vaikų tiesiog atsisakydavo (ir atsisako) kalbėti namuose lietuviškai?

Pirmiausia, mes negyvenome tarsi saloje, kaip šeima nebuvome atskirtyje – aplink mus vyko bendruomeninis gyvenimas, vasaros stovyklos ir kita. Šeimos lietuvių kalba buvo integruota į gerokai platesnę veiklą. Traumuotų nepastebėjau (ir pats toks nebuvau), tačiau mes, lietuviukai, buvome skirtingi ir jautėmės skirtingai: pavyzdžiui, kai kas nematė gilios prasmės mokytis lietuviškai, kai visi lietuviai draugai žaisdami bendrauja tarpusavyje anglų kalba (dažniausiai), nes anglų

kalbos žinios smarkiai nusverdavo lietuvių. Lietuvių kalbos pamokos vaikui, gyvenančiam pasaulyje, atitrūkusiame nuo Lietuvos, – įdomus fenomenas. Juo beveik galima buvo „matuoti“ jauno išeivijos lietuvio tautinį sąmoningumą, tapatumo suvokimą, atsakomybę už savo šeimos istoriją ir net kilmę. Lietuvių kalbos žinios išeivijoje daug ką pasakydavo apie žmogų, jo charakterį ir valią. Ankstyvoje jaunystėje, kai aiškiai pajutau, jog lietuvių kalba tampa neatsiejama mano tapatybės dalimi, tuo labai didžiavausi. Man tai atrodė labai prasminga, kilnu, originalu, o ir Kanada skyrėsi nuo JAV visuomenės savo požiūriu į kitokią kultūrą. Kanada ne tik toleravo, bet ir skatino daugiakultūriškumą. Tai vyksta iki šių dienų. Būti kanadiečiu ir lietuviu ne tik nebuvo problema, bet ir pasididžiavimas, norma. Mano aplinkoje gerai jautėsi ir italai, ispanai, lenkai ir kiti, su kuriais draugavau. Kanada niekad nebuvo tautinė valstybė. Tavo tautybė Kanadoje yra sudėtinė tavo kanadietiškos tapatybės dalis, o štai JAV lietuviai, pamenu, daug metų diskutavo, ar jie „amerikiečiai lietuviai“ ar „lietuviai amerikiečiai“. Gerokai vėliau, kai pagaliau susipažinau su lietuviais iš Lietuvos, supratau, kad negalima spręsti apie žmogaus būdą ir jo atsakomybės jausmą tik iš kalbos. Tai yra, švari lietuvių kalba nėra pagrindinis originalumo ar vidinės atsakomybės už tautos likimą kriterijus.

1987 m. gruodį Australijoje vykusiame VI Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese. Rimas Čuplinskas inicijavo mitingą prie Sovietų Sąjungos ambasados. Mitingo metu ambasadai įteiktas vainikas iš spygliuotos vielos.

Įdomu, kad lietuvybė jūsų gyvenime įgaudavo vis kitokią potekstę. Tai

labai žmogiškas santykis su tapatumu, kuris nuolat kinta. Štai Europoje emigrantui svarbiausia išmokti valstybinę kalbą. Kitaip nė nepradėsi gyvenimo arba niekad nebūsi visavertis to krašto gyventojas. Tai aksioma. Tačiau būtent JAV daugybė mūsų kartos tautiečių (jei nedirba profesionalaus darbo) anglų kalbos nė neišmoksta. Kaip jūs sakėte, dirba „kuklius darbus“ ir kalbos žinios lieka „kuklios“. Gal toks likimas. Arba aplink tuos tautiečius daug sunkinančių aplinkybių, trukdančių išmokti kalbą. Sunku teisti ir nereikia. Tačiau jų vaikai, išmokę anglų kalbą, dažnai nekalba lietuviškai. Tarp šeimos narių vyksta kalbiniai paradoksoi, kurie irgi įdomūs. Ar jūsų tėveliai, kurie užaugo (bet negimė) išeivijoje, gerai jautėsi „savo“ lietuvybėje? Ar jiems tai buvo jų pačių susikurtas pasaulis, ar paveldėtas? Gal jie tiesiog manė tęsiantys savo tėvų pradėtą misiją?

Jie jautėsi lietuviais ir mus augino lietuvybės ir istorijos dvasia – Lietuvos okupacijos ir pabėgimo iš Lietuvos istorijos. Giliu tėvų įsitikinimu, tai buvo istorinis neteisingumas ir mes nepraleisdavome progos apie tai pakalbėti tarpusavyje, viešai ir informuoti kitus. Nebuvo aišku (už „geležinės uždangos“), koks mūsų kalbos ir kultūros likimas pačioje Lietuvoje. Koks bus jos likimas, jei okupacija tęsis toliau. Galo nebuvo matyti. Mus augino atsakomybės jausmu: turime jausti atsakomybę už Lietuvos likimą ir nieku gyvu šito nesikratyti. Tuo gyveno mano tėvai ir šito mokė mus, vaikus.

Būdamas jauniausiu šeimos nariu, galima sakyti, atėjote į šeimos „bendruomenę“, kalbančią lietuviškai. Jus pasitiko penkių narių šeima. Juk tai - savotiška privilegija, mokantis lietuvių kalbos? Dovana?

Turbūt. Jei atvirai, apie tai nepagalvojau. Tik pamenu, kad mūsų šeimos kalba, ir tai natūralu, buvo šiek tiek „smetoniška“. Dabar dėl dažnų kelionių į Lietuvą visų mūsų kalba gerokai pasikeitė ir adaptavosi. Manoji irgi tapo modernesnė, nei buvo, nes glaudžiai bendradarbiauju su Lietuva, dabar jau ir gyvenu Lietuvoje. Mano šeima šiandien – „lietuviškai lietuviška“. Kadangi pats auginau savo pirmagimį Vokietijoje, žinau tik vieną kalbos mokymo ir mokymosi receptą: bekompromisis tos kalbos vartojimas namuose. Lituanistinės mokyklos labai svarbios, tačiau asmeniškai nepažįstu nė vieno, kuris būtų išmokęs kalbą be intensyvaus bendravimo. Pats lankiau tokią mokyklą ir kai kurių klasiokų kalbos žinios taip ir nenukeliavo toliau šeštadienio mokyklos lygio. Nesivystė. Visgi viskas priklauso nuo šeimos. Mano šeimoje šito buvo nuosekliai reikalaujama.

Nuoseklumas – tai vienintelis kelias. Lietuvių kalba gali egzistuoti ir kaip trečia, ir kaip penkta, šalia kitų, juk šeimoje gali būti ir kelių tautybių žmonės. Tad svarbiausia – nuoseklumas, už kurį esu dėkingas tėvams. Šiandien ir pats esu išgyvenęs dvilypę patirtį – ir kaip sūnus, kalbos „mokinys“, ir kaip tėvas, kalbos „mokytojas“. Dabar žinau, kokia tai sunki misija, kiek užsispyrimo ir kantrybės reikalauja. Nepagrįsta ta baimė, kad vaikas, kalbėdamas namuose kita kalba, blogiau integruosis į aplinką. Tėvai dažnai linkę projektuoti savo baimę į vaikus. Mūsų visų keturių vaikų, brolių ir sesers, anglų kalba buvo net geresnė už anglakalbių. Moksliškai įrodyta, kad daugiakalbystė padeda vaikui geriau kalbėti ir rišliau reikšti savo mintis.

Tai ir pakalbėkime konkrečiau apie jūsų „integracijas“: ko gero, jūs šiandien labiausiai iš visos savo šeimos narių susijęs su gyvenimu Lietuvoje. Kas jus „sugražino“ į Lietuvą? Tėvų istorija, jūsų paties pasirinkimas, Lietuvos įvykiai – viskas kartu?

Pirmas mano „didysis šuolis“ buvo 1986-aisiais, kai tų metų rudenį atvykau į Vokietiją mokytis Vasario 16-sios gimnazijoje. Ji buvo paskutinioji ir vienintelė išlikusi „lietuviška“ gimnazija iš visų pokarinėje Vokietijoje veikusių lietuvių gimnazijų. 1948 metais Vokietijoje iš viso veikė per 120 lietuviškų mokyklų, iš jų netgi 26 gimnazijos. Prie Hamburgo gyvavo Baltijos universitetas, kuriame, baigęs lietuvių gimnaziją Liubeke, pradėjo savo studijas ir mano tėvas. Universitete dėstė Baltijos šalių profesoriai. Žodžiu, kartu su seserimi atvykome į vienintelę laisvame pasaulyje likusią legendinę Vasario 16-sios lietuvių gimnaziją semtis patirties – tai buvo įprastas daugelio išeivijos vaikų kelias. Gimnazija turėjo „laisvų klausytojų“ programą ne Vokietijoje gyvenantiems lietuviams: ji trukdavo vienerius mokslo metus, o pavasarį galima buvo vykti pasisvečiuoti į Lietuvą. Mes su seserimi taip ir padarėme. Viešnage Lietuvoje ir pirmieji ryšiai su šia šalimi man, septyniolikmečiui, buvo lemiami. Gal dėl to, kad augdamas Kanadoje draugavau su Lietuvos disidentais, atstojusiais man Lietuvos veidą. (1984 metais man iš Sibiro rašytas Juliaus Sasnausko laiškas buvo publikuotas Toronto dienraštyje). Atvykęs į Lietuvą pirmiausia juos ir susiradau, o 1987 metais slapta gabenome informaciją Vakarų žiniasklaidai apie pirmąjį „Laisvės lygos“ planuojamą mitingą prie Adomo Mickevičiaus paminklo. Būta bendros veiklos... Po to sesuo sugrįžo į Kanadą, o aš nutariau tęsti mokslus Vokietijoje. Gimnazija laikėsi vokiškos švietimo sistemos reikalavimų, tačiau vykdavo atskiros lietuvių literatūros ir istorijos pamokos lietuviškai. Teko gerai ir greitai išmokti vokiečių kalbą (didelis

iššūkis), nes be jos nebūtų buvę nei mokymosi, nei bendravimo, nei brandos atestato. Buvo sudėtinga dėl to, kad abitūros egzaminus priiminėjo eksterninė vokiečių komisija, o atestato vidurkis susidarė vien iš tų aštuonių egzaminų rezultatų. Taigi stresas nežmoniškas, bet išlaikiau ir galiu pasidžiaugti, kad baigiau Vasario 16-osios gimnaziją pačiu aukščiausiu jos istorijoje vidurkiu (deja, po kelerių metų tą vidurkį sutriuškino kiti du lietuviai, kad ir kaip būtų keista – irgi gimę Kanadoje). Dėl aukšto vidurkio turėjau galimybę stoti į bet kurią pasirinkto Vokietijos universiteto specialybę.

Su prof. Vytautu Landsbergiu.1990.

Ką pasirinkote?

Pradėjau nuo filosofijos ir politologijos Bonos (tuomet dar sostinės) universitete. Paskui rinkausi įvairias specializacijas: politologija liko nuošalyje, tačiau galop ėmiausi neuroinformatikos ir sisteminės teologijos. Magistrą apsigyniau iš filosofijos. Rašiau apie laisvos valios problematiką iš kognityviųjų mokslų perspektyvos. Po magistro septynerius metus dirbau universitete, dėstydamas ir rašydamas daktaro disertaciją. Tačiau lemtingi įvykiai perbėgo man kelią. Ir jie susiję su Lietuva. Mano santuokoje su vilniete Evelina Taunyte gimė sūnus,

Matas, kurį dėl po skyrybų susiklosčiusių aplinkybių nuo mažens auginau vienas. Kažkodėl dar šiandien daug kas nustemba išgirdę, kad vaikas po skyrybų auga pas tėvą. Man tai buvo normalu. Žodžiu, iš dalies dėl to fiziškai nebespėdavau gilintis į disertaciją. Tačiau ir iki tol buvo įvykių, atitraukusių mane nuo mokslininko karjeros.

Kokių?

1989 metais baigęs gimnaziją svarsčiau apie grįžimą į Kanadą, tačiau nusvėrė apsisprendimas stoti į Bonos universitetą. Mat ėmiau puoselėti planą – dalį savo studijų perkelti į Vilniaus universitetą. Ko tik nenutiko tais 1989-aisiais: kartu su draugais ir Zigmū Vaišvila per sovietinę muitinę autobusiuku gabenome Sąjūdžio būstinei (jų pirmąją!) „Xerox“ mašiną. Istorinis gestas. 1990-ųjų vasarį atvykau į Vilnių ilgesniam laikui. Ten jau buvo įsikūręs mano vyresnysis brolis Darius su drauge Karla Gruodis. Jie buvo pradėję leisti laikraštį „Lithuanian Review“ ir buvo tvirtai integruoti į Sąjūdžio inteligentų gretas. Kaip tik tuo metu buvo ruošiamasi rinkimams į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, brendo revoliucija, visur sukinėjosi korespondentai iš užsienio ir labai reikėjo vertėjų, mokančių anglų kalbą. Mane tiesiog žaibiškai pakvietė versti „New York Times“ ir „Los Angeles Times“ žurnalistams. Būdamas dvidešimties, patekau į patį įvykių sūkurių, bendravau su Sąjūdžio veikėjais, disidentais, komunistais, studentais... Pagaliau, skelbiant Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą, kovo 11-ąją, buvau toje pačioje parlamento salėje...

Tapote liudininku to, kas, atrodo, vyko labai greitai, daugumai Lietuvos gyventojų – taip greitai, kad jie nė nespėjo susivokti...

Jaučiau, kad man teko išskirtinė garbė ir mano gyvenimas įgavo ypatingą prasmę. Dabar apie tuos įvykius skaitome tik knygoje, dabar ir aš žiūriu į tai kaip į istoriją, tačiau 1990 metais niekas Lietuvos dar nebuvo pripažinęs. Gatvėse važinėjo tankai, vyko „Jedinstvo“ mitingai, o būdamas parlamento pastate iš viso nežinojai, kada ir kas šturmuos. Kai dalyvauji įvykiuose, ne iš karto suvoki jų istorinę prasmę, tik galvoji, kas tavęs laukia čia ir dabar, už kampo. Kiekvieną minutę galėjo viskas pasikeisti ne tik į gera, bet ir į blogą; kuo toliau, tuo galėjo būti baisiau. Viso šito konteksto aš tada nesuvokiau. Man atrodė, jog tai neįtikėtinas istorinis sutapimas, kad esu „čia“, istorijos „centre“, kad aktyviai dalyvauju. Staiga tai nušvito kaip logiškiausi mano gyvenimo įvykiai – juk šia dvasia mane visą gyvenimą auklėjo. Savo žinias ir įgūdžius panaudoti Lietuvos labui. Po Kovo

11-osios man pasiūlė dirbti Vytauto Landsbergio sekretoriате ir tvarkyti jo anglakalbę korespondenciją. Žinoma, studijuodamas Vilniaus universitete per pusmetį nepasirodžiau nė karto. Vieną dieną man toptelėjo, kad esu dvidešimties, turiu tik brandos atestatą, tačiau jau ir – „ąžuolinį stalą“ per kelis metrus nuo valstybės galvos (stalas – gera metafora!). Studijų viso labo buvau ragavęs tik vieną semestrą. Vasarą manęs aplankyti atvyko klasiokas ir bičiulis Tomas Baublys. Jis sako: „Padarei fantastišką karjerą, tačiau tau turi būti aišku, kad greit tave pakeis žmonės su diplomais, o tu su brandos atestatu turėsi išeiti...“ Supratau, kad jis teisus, ir rudeniop grįžau tęsti studijų Vokietijoje.

Jus kaip jauną žmogų įtraukė revoliucija. Ar jums pačiam niekad neatrodė, kad esate per jaunas? Man tada irgi ėjo dvidešimt penktieji. Įsiterpsiu: man 1990-ieji irgi buvo netikėti, nors ir laukiami. Aš negyvenau Vilniuje, o viskas įvyko būtent sostinėje. Periferijose nelabai kas tikėjo, kad tai iš viso įmanoma. Mažuose miesteliuose ir kaimuose niekas nesikeitė, nebent tai, kad visi dieną naktį „prišalę“ prie televizoriaus ekranų laukė ir idėjiškai palaikė. Lietuva (didžioji dauguma) tais metais kaip niekad buvo idėjiškai vieninga. Drama atsivėrė gerokai vėliau, po Nepriklausomybės atkūrimo, kai vienas po kito užsidarė fabrikai, žemės ūkiai ir jų vietą užėmė skurdas. Naujos valstybės pradžia visados sunki ir reikalauja susitelkimo, ypač politikoje. Tūkstančiai žmonių neteko darbo, visa Lietuva, nors ir sovietinė, bet gana organizuota ir darbšti, virto didžiuliu, „perku-parduodu“ turgumi. Kurį laiką tvyrojo suirutė - rinkoje, gyvenime, santykiuose, vertybėse. Daugybė žmonių nusivylė nestabilia situacija, o labiausiai politika. Kiekvienas klausė savęs, o kas manęs laukia čia ir dabar, „už kampo“? Kaip kad jūs klausinėjote, sėdėdamas revoliuciniame seime, taip vėliau žmonės klausinėjo kasdieniame gyvenime. Ypač kaime, su kuriuo sieju ir savo kilmę. Sunkiai ir sąžiningai dirbęs žmogus liko neįvertintas, užmirštas ir nuskurdęs. Kartais net atvirai pajuokiamas iš sostinės. Vieninga Lietuva sparčiai išsisluoksniavo. Neįvertinę bendro indėlio į laisvės svajonę, kai kurie ją drąsiai privatizavo. Sulig suirute ir vis didėjančia nelygybe šimtai pajudėjo ieškoti laimės svetur. Net žodis „okupacija“ kai kam pasirodė per sunkus, importinis. Juk kasdienybėje niekas nesijautė okupuotas (tai būtų buvusi neįmanoma našta, ypač mano kartos jaunimui, kurie ir taip orientavosi į Vakarus, klausė tos pačios muzikos ir t. t.) ir nepaisė nei firminių prekių trūkumo, nei negalėjimo išvykti iš „didelio kalėjimo“. Žodžiu, laisvė iškovota, tačiau ilgainiui ji

nebeatrodė visiems vienoda, kokia atrodė Sąjūdžio laikais. Prisiminiau vieną XV a. Venecijos senato pareiškimą: „Iškovoti pergalę lengviau, nei išsaugoti. Svarbiausia ne iškovojoimas, o išsaugojimas to, kas iškovota.“

Okupacija yra formalus terminas, kai svetima kariuomenė „nekviesta“ užima kito teritoriją. Tai formaliai nesusiję su gyvenimo sąlygomis ar egzistuojančiomis laisvėmis ir teisėmis, tačiau nėra abejonių, kad Lietuva buvo okupuota šalis, o žmogaus laisvės ir teisės sovietinėje Lietuvoje buvo grubiai pamintos. Tikiu, kad prie nelaisvės galima greitai priprasti ir prisitaikyti. Tiesiog veiki, ką gali veikti savo narvo ribose, ir išmoksti, kaip išgyventi pagal galiojančias taisykles. Laisvė nėra laimę garantuojantis reiškinys. Ir vergo gyvenimas turi privalumų, nes savininkas tave saugo kaip savo turtą, o paleistas į laisvę jau turi rūpintis savimi. Įsivaizduoju, kad yra žmonių, kuriems „prie ruso“ buvo geriau. Iš dalies dėl to, kad gyvenimas su apribojimais yra lengviau aprėpiamas. Vis dėlto tikiu, kad už tokia Lietuvą kovojome – už Lietuvą, kurioje visi esame laisvi save realizuoti pagal savo įsitikinimus ir kurioje kiekvienas atsakingas už savo veiksmus, galop ir už savo neveiklumą. Už Lietuvą, kurioje už savo sėkmę dėkoti ir už nesėkmę kaltinti galime save pačius.

Ačiū, jūs daug kur teisus (nors „vergo“ metafora kiek perdėta, o gyvenimas „prie ruso“ šiek tiek amerikietiška klišė; gal tik man taip atrodo iš retrospektyvos, o buvo kur kas sudėtingiau). Pasaulio Lietuvių Bendruomenėje jus visi prisimena kaip aktyvų, daug nuveikusių Bendruomenei ir Lietuvai narį. Kas jūsų laukė po 1990 metų? Kokia buvo jūsų veiklos kryptis?

Prieš Nepriklausomybės atkūrimą didžioji dipukų kartos misija buvo Lietuvos laisvė ir demokratija. 1990 metais šis tikslas buvo formaliai pasiektas. Nuo tos dienos mano, kaip dipukų vaiko, žvilgsnis natūraliai kryo į laisvą Lietuvą, į Lietuvos lietuvius. Viena iš iniciatyvų, kurios ėmiausi po Nepriklausomybės atkūrimo ir jau sugrįžęs atgal į studijas Vokietijoje, buvo komunikacija su lietuviais, studijuojančiais užsienyje, nes būtent juose tada išvelgiau Lietuvos ateitį. Jauniems Lietuvos piliečiams vykstant studijuoti į užsienį, išgalėjo ir internetas. Su draugais sukūrėme elektroninį Lietuvos studentų užsienyje klubą, kurio tikslas buvo juos suburti, kad nedingtų Lietuvai. Tai buvo virtuali veikla, turėjome savo internetinį portalą „langas.net“, kuris egzistuoja iki šiol, tik jis užšalo toje studijoje, kurioje buvo prieš dvidešimtmetį. Mes informuodavome apie studijų galimybes, apie įvairių šalių pragyvenimo sąlygas, teikdavome vienas

kitam patarimus ir informaciją apie „gyvus“ susibūrimus; surengėme ir gyvų sambūrių Lietuvoje. Ši grupė jautėsi esanti ateities lietuviais, atvėrusiais sau pasaulį. Ilgainiui įsiliejau ir į Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veiklą. 2007 metais tapau Vasario 16-osios gimnazijos kuratorijos nariu ir ėmiausi Europos lietuvių kultūros centro steigimo. Jo koncepcija buvo atlikti vaidmenį, panašų į, pavyzdžiui, Goethe's instituto arba Britų taryba, tai yra, svajojome apie hibridinį projektą, nes Lietuva neturėjo finansinių galimybių steigti savo kultūros centrus užsienyje. Siūlėme naudotis diasporos sukurtais struktūromis, gaunant nedidelį bazinį finansavimą iš Lietuvos. Vokietijoje piršosi mintis panaudoti tam tikslui šalia Vasario 16-sios gimnazijos esančią pilį, kuri yra lietuvių paveldas. Trumpai tariant, prisidėjau prie centro įkūrimo ir buvau išrinktas jo direktoriumi, tik bėda, kad tų pačių metų pabaigoje Lietuvą ištiko finansinė krizė ir žadėtą finansavimą buvo iš karto pradėta riboti. Centras dar gyvavo penkerius metus, galop jau visuomeniniais pagrindais. Daug nuveikta, tačiau kiekvienam, net menkiausiam, projektui teko susidurti su varginančia Lietuvos biurokratija. Apskritai, Lietuva rėmė idėją su pakylėjimu. Nesvarbu, kad centras buvo iš anksto pasmerktas. Mes spėjome suorganizuoti muzikos ir filmų festivalių, konferencijų ir fotografijų parodų. Siekėme sukurti alternatyvą „oficialiems“ kultūros atašė siūlomiesiems kultūros projektams. Pagalvojome, jog tikslinė aukštos kultūros renginių auditorija – žiūrovai, kurie ir šiaip pažįsta Lietuvą. Tokie renginiai nepasiekia „masių“, o norėjosi pasikviesti ir užsienyje kuriančių lietuvių menininkų, pritraukti įvairesnę ir platesnę publiką. Vienas iš didesnių projektų buvo Europos modernios muzikos festivalis „Eurofestival“: ieškojome lietuvių muzikantų, gyvenančių ne Lietuvoje, pavertėme festivalį „semi-europiniu“, pasikvietę muzikantus iš Belgijos, Vokietijos ir kitų šalių, kad grotų kartu su lietuviais. Vėliau dvejus metus iš eilės išvien su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo programa organizavome temines konferencijas „Demokratija ir diaspora“. Kvietėme diasporos ukrainiečius, baltarusius, moldavus ir azerbaidžaniečius diskutuoti apie tai, kaip paspartinti demokratinius procesus jų šalyse. Tai buvo bandymas perduoti gerą lietuvišką patirtį šių šalių diasporai. Vertingiausi projektai man pasirodė ne tie, kurie verčia mus ką nors „demonstruoti“, kad kiti „konsumuotų“ (tarkim, aukšto lygio lietuvišką teatrą). Toks „savęs pristatymas“ man visados atrodė pernelyg paprastas ir tiesmukas. Įdomiausi yra iniciatyviniai, originalūs projektai su užmoju, įtraukiantys kelias šalis į bendrą veiksmą, ne tik „vienas vaidina, o kitas žiūri“. Dar man vis atrodydavo, kad Lietuva nesuvokia savęs kaip visaverčio Europos Sąjungos nario, galinčio vadovauti kitiems, tad stengiausi inicijuoti projektus, padedančius

parodyti, kad tai galime. Nereikia prakaituoti, kuriant ir gerinant savo įvaizdį. Reikia tiesiog veikti, komunikuoti su kitais ir įvaizdis savaime atsiras. Iki tokio suvokimo Lietuvos visuomenei dar ilgas kelias, nes lietuviai, gaila, linę save nuvertinti. Žmogui, turinčiam savo įsitikinimus, vertybes ir principus, gyvenančiam pagal juos, nėra reikalo ir laiko galvoti apie savo „makiažą“ ir gražų įvaizdį. Reikia tiesiog veikti.

Ar iš tos jūsų grupės jaunų veikėjų jau kas nors daro realią įtaką Lietuvos gyvenimui?

Vienintelis etatinis darbuotojas buvau aš, kaip direktorius, valytojas ir sekretorius, skirtingiems projektams pasitelkiantis į pagalbą artimuosius ir draugus. Neliko finansavimo ir veikla baigėsi. Jos tęstinumas būtų buvęs nuostabus dalykas. Manau, kad visuomeniniais pagrindais niekas šito netęs. Nepaisant to, kad kone visa didinga pokario emigracijos veikla išties vyko ir daugiausia tebevyksta visuomeniniais pagrindais, visgi rimtesnius projektus, reikalaujančius nuolatinio ir ilgalaikio įdarbio, vien visuomeniniais pagrindais įgyvendinti labai sunku.

Esate labai „matomas“ diasporos veikloje, dalyvaujate „Santaros-Šviesos“ konferencijose. Papasakokite apie tai.

Dabar gyvenu Lietuvoje, tačiau dar būdamas Vokietijoje per savo veiklą užmezgiau glaudžius ryšius su Vytauto Didžiojo universitetu. Kartu su VDU organizavome Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą, buvau pakviestas ir į „Santaros-Šviesos“ komitetą. Šiuo metu su žmona Agne Ručyte, kuri yra gimusi Lietuvoje, bet mokėsi ir studijavo Vokietijoje, turime įsteigę komunikacijos dizaino verslą Vokietijoje, Heidelbergo mieste. Galime dirbti nuotoliniu būdu, tad persikraustėme į Lietuvą, auginame sūnų Ugnį ir dukrą Vėją. Vyriausiajam sūnui Matui, iš mano pirmos santuokos, jau dvidešimt treji.

Jūsų didžiuliai (netgi romantiški ir su užmoju) projektai susiję su didelėmis žmonių grupėmis. Ar nemanote, kad pandemija tokius projektus ir net svajones gerokai „pakoreguos“? Susiburti kaip anksčiau neįmanoma. Kas laukia mūsų simpoziumų ir viso jų žavesio? Negi daug gražių dalykų ir iniciatyvų nueis nebūtin kartu su pandemija? Kaip jus emociškai veikia tokia perspektyva, juk atidavėte tiek asmeninės energijos ir jėgų didžiuliams sambūriams. Ar visa atsigaus ir kaip jausitės, jei

atsigaus?

Manau, kad tikrai atsigaus. Tiesa, versle daug kas (ir aš) pastebėjo, kad nėra būtina, pavyzdžiui, skraidyti, susitikinėti, nors anksčiau to buvo tikimasi. Su kiekvienu nauju klientu reikėjo susitikti fiziškai. Žmonės dabar mato, kad tai nėra būtina, kaip ir sėdėti visą darbo dieną „stiklainiuose“, kai galima dirbti nuotoliniu būdu. Vienas iš konferencijų ir simpoziumų aspektų yra pranešimai, kurių galima klausytis ir nuotoliniu būdu. Kitas aspektas – pažintis ir draugystė. Tai tikrai neišnyks, tačiau žmonės ims „skirstyti“, kur paskaita, tinkanti klausytis iš toli, o kur verta nueiti ir dalyvauti, nes bus proga susipažinti gyvai. Viskas nuo šiol atrodys pragmatiškiau, keisis lūkesčiai, tiksliau, jų neliks. Kaip versle.

Norite pasakyti, kad verslo įpročiai „diktuos“ ir kitoms, net politikos, sritims? Ypač kultūrai ir mokslui? Auditorijoje dėstytojui dabar reikia ruoštis kaip einant „į gynybą“: laidai, prisijungimai, mikrofonai, patikros. Kai kurie studentai gal iš viso nebegrįš į auditorijas. Kris mokslo kokybė besimokant nuotoliniu būdu, tai akivaizdu. Pagaliau ir dėstytojui atsirado daug papildomo darbo: atsakinėjimas į elektroninius laiškus, asmeniniai elektroniniai prietaisai kišenėse, nuolatinis poreikis būti „prisijungus“. Tai anaip tol ne išsvajotas profesoriaus gyvenimas. Gal reiktų, suvienijus savo balsus, kaip jūs sakote, „masiškai“, kritikuoti tokį perdėtą (tais atvejais, kai jis perdėtas) pandemijos valdymą, kai vis plečiasi virtualaus gyvenimo teritorijos? Ar palikti tai savieigai ir susitaikyti, kad virtualus gyvenimas, tikėtina, pamažu prilygs tikrajam. Šito pasekmės, kaip žinia, žmogiškai liūdnos. Aprašytos dar Platono apmąstymuose apie gyvenimą oloje... Įdomu, o kaip kovoti su naujųjų technologijų okupacija?

Pandemija tiesiog parodė, kad daug kas įmanoma nuotoliniu būdu. Nuotolinės studijos atveria milžiniškas galimybes.

Jos egzistavo ir anksčiau, tačiau ankstesnė patirtis parodė, kad tai milžiniškai minimalios galimybės. Kas staiga pasikeitė? Ištobulėjo technologijos? Visa studentavimo koncepcija ir socializacija, buvimas šalia kito studento, visa studentiško gyvenimo „erotika“ ir romantika - be šito būsime tik skaitmeninis jaunimas. Svetimi sau patiems.

Teisingai. Įkvėpėte mane grįžti prie klausimo dėl lietuvių mokyklų. Būtent lietuvių mokyklos išeivijoje skatino labai svarbų socializacijos procesą. Susiburdavo

bendro likimo tautiečiai pabendrauti lietuviškai. Tai atlieka socialinę funkciją, ir tikrai labai svarbią.

Kirba dar toks klausimas: kaip jums, patyrusiam išeivijos lietuviui, atrodo, ar Lietuva gali turėti savo nepriklausomą užsienio politiką, ar manote, kad ji turi išsiklausyti į stipresnes už save jėgas? Lietuvos užsienio politikoje atsiranda bruožų, kurių anksčiau nepastebėjome. Kai kas sako „Lietuva vaikšto aštriais ašmenimis“, o kai kas - „įgauna savitą charakterį“. Gal tai galingesnių už mus jėgų skatinimas: žiūrėkite šen, žiūrėkite ten? Ar mes ne per aštriai konfrontuojame? O gal atvirkščiai? Svarbiausia - ar pakankamai savarankiškai mąstome ir veikiame?

Ne veltui sakiau, kad reikia mažiau rūpintis savo įvaizdžiu užsienyje ir aktyviai veikti. Kitiems rūpi ne mūsų „imidžas“, o veiksmas. Tai padeda kitiems kurti apie mus istorijas. Paskutiniu metu pradėjau didžiuotis vertybine Lietuvos užsienio politika. Po Nepriklausomybės atkūrimo (o tai buvo didžiausias Lietuvos „užsienio politikos“ laimėjimas) kurį laiką mūsų užsienio politika atrodė tarsi bestuburė. Žinoma, vyko NATO ir ES narystės siekiančios misijos, kurios buvo sėkmingos. Jos nevyko savaime. Tačiau aš turiu galvoje lyderystę priklausant NATO ir ES. Jos stigo. Užtat šiandien jaučiu aiškią Lietuvos poziciją ir Baltarusijos klausimu, ir, kas neįtikėtina, Taivano atžvilgiu. Mane tai džiugina, nes Lietuva, turėdama savo istorinę patirtį, yra moraliai brandi remti kitas valstybes, patekusias į panašią situaciją kaip Lietuva sovietmečiu. Šiame procese išvelgiu naują jėgą. Konkrečiai sieju ją su gerbiama G. Landsbergiu, M. Adomėnu, A. Pranckevičiumi, turinčiais principus ir savitą patirtį. Mes pagaliau atsikratome sovietmečiui būdingo gyvenimo iš inercijos. Reiktų ir toliau eiti šiuo keliu, ir visose srityse. Lietuva galėtų turėti daugiau pasitikėjimo savimi. Lietuviai neturi savęs nuvertinti. Paimkime kad ir sveikatos sistemą, gal kai kam sunku patikėti, tačiau galiu iš asmeninės patirties drąsiai teigti, jog daugeliu atžvilgių lietuviai daug toliau pažengę už pačius vokiečius. Valstybės gyvenime irgi reikia tokio pasitikėjimo - kurti tokį gyvenimą, kad jis keltų pasitikėjimą savimi.

Jūs teisus. Pasitikėjimas savimi atsiranda tada, kai tavimi pasitiki tavo žmonės. Reikia pirmiausia galvoti apie savo žmones, kiekvieną lietuvi, kiekvieną socialinį sluoksnį, ir jų pasitikėjimą valstybe. Kitaip niekad nebus turinio, tik tuščias „imidžas“, kad ir koks būtų mūsų veiksmas. Jūsų patirtis unikali tuo, kad esate daugelio Lietuvoje šiandien vykstančių procesų pirmtakas. Labai anksti (savo gyvenime) tapote reikšmingiausių

Lietuvos įvykių liudininku, globalios lietuvių veiklos iniciatoriumi, Baltarusijos ir Ukrainos diasporos bičiuliu - šios idėjos šiandien gyvuoja įvairiausiomis formomis ir kryptimis, nes jos kupinos geranoriškumo padėti Lietuvai ir ją pakeisti.

Pamenu, 2006 metais Lietuvos Respublikos Seimas pakvietė mane į konferenciją apie emigraciją. Skačiau pranešimą, kuriame pristaciau „Globalios Lietuvos“ idėją. Dalyvavo Mantas Adomėnas, Dalia Henke ir kiti. Adomėnui, kaip Seimo nariui, patiko mano mintis ir į konferencijos pabaigą jis prisipažino, pajuokavo „ją pasivogsiaš“. Taip ir nutiko. Atsirado „Globalios Lietuvos“ projektas, kuriam jaučiuosi padovanojęs koncepciją ir pavadinimą. Tais metais Lietuvos visuomenėje jautėsi didžiulis, žiniasklaidos eskaluojamas susipriešinimas tarp Lietuvos ir emigrantų. Šie, neva, esantys išdavikai ir netikri lietuviai. Norėjau padėti visuomenei suvokti (ir ne aš vienas: apie tai dažnai rašo ir kalba Egidijus Aleksandravičius), kad lietuvija yra ne geografinis vienetas, o pasaulinis reiškiny. Siūliau atsisakyti geografinių ribų, kalbant apie lietuvią, skatinau suvokti ją kaip tautą, gyvenančią globaliai. Žinoma, ir mano bei kitų išeivių gyvenimai liudija, kad mes Lietuvai žymiai daugiau galėjome padaryti, būdami už jos ribų. Ypač okupacijos metais. Lietuviai gali nuosekliai puoselėti savo lietuviybę ir už geografinių Lietuvos ribų. Man buvo svarbu panaikinti šį susipriešinimą, išplėsti prasmes. Tuo metu buvo ypač gaila, kad žiniasklaida neieškojo gerų patirčių, bylojančių apie globalios Lietuvos tikrovę. Savo mintyse perkračiau daugybę „gerų“ diasporos istorijų, kurios taip ir neišvydo šviesos žiniasklaidoje. Viena jų – labdaringa mano mamos veikla Toronto lietuvių parapijos labdaros sekcijoje. 1980-ųjų pradžioje, dabar jau prieš 40 metų, mama kartu su bendraminčiais pradėjo organizuoti „blusturgius“ parapijos bažnyčios salėje dukart per metus. Parapijiečiai sunešdavo savo nebenaudojamus daiktus ir parduodavo, o surinktas lėšas siųsdavo pagalbos laukiantiems lietuviams įvairiose pasaulio vietose. Daug padėjo Suvalkų krašto lietuviams. Lietuvai atsivėrus, siųsdavo paramą į Lietuvą: skirdavo socialinėms reikmėms, slaugos namams, benamių valgykloms. Šios buvo dešimtmečiais remiamos iš tų lėšų. Štai kiek gali padaryti viena nedidelė parapija. Pastaruoju metu per tuos pardavimus būdavo surenkama apie 40 tūkstančių dolerių. Grupė moterų, organizuodama nedidelį projektą, iš tikro surinko per milijoną dolerių įvairiems socialiniams projektams Lietuvoje. Pasaulio Lietuva pilna tokių istorijų, nuostabių iniciatyvų, apie kurias mažai kas žino ir rašo žiniasklaidoje. Jos kyla iš diasporos lietuvių meilės savo gimtinei, iš pagarbos savo tapatumui.

Gal klystu, tačiau projektas „Globali Lietuva“ šiandien man šiek tiek primena tai, ką jūs sakėte apie „elitinius“ kultūros atašė projektus užsienyje, pristatant Lietuvos kultūrą. Nepritraukia platesnės auditorijos, labiau veikia kaip parodomasis aktas... Ar jums neatrodo, kad kai kurios autoriaus idėjos ilgainiui nieko bendra nebeturi su pačiu autoriumi?

Tai normalu. Idėjos praktikoje visados transformuojasi į ką nors kita.

Kaip jūs, daugelio diasporos procesų pradininkas, šiandien jaučiatės, gyvendamas su šeima Lietuvoje? Jaučiatės esantis „už ribų“, žiūrite kritiškai, galvojate, kad nepriklausomybė galėjo turėti kitokią formą ir turinį? Ar manote, kad viskas - gerame kelyje?

Jaučiu, kad Lietuva dar niekada nebuvo tokia saugi kaip dabar ir tai siejasi su viskuo, apie ką mes kalbėjome. Na, pirmiausia, su Lietuvos integracija stipriose organizacijose. Mano nuomone, nepriklausomybė nėra savaiminė siekiamybė. Siekiamybe ji tampa tada, kai esi okupuotas, kai bet kokiomis priemonėmis sieki laisvės. Taip kaip ir asmeniniame gyvenime, atiduoti savo nepriklausomybę vardan prasmingų sąjungų su kitais yra suvereniteto išraiška. Būtina sąlyga – tai laisvas apsisprendimas būti toje sąjungoje. Nemanau, kad Lietuvos atveju būtume pasiekę tai, ką pasiekėme, jei nebūtų ES nustatytos kartelės. Žinoma, negalima su viskuo, ką siūlo ES, akiai sutikti. Tam ir esame visaverčiai, lygūs su kitais ES nariai. Naudokimės savo galimybe šią sąjungą proaktyviai formuoti. Lietuva tikrai turi galimybių tai daryti.

Kiekvienoje istorijoje slypi ir sava drama, žadinanti ateities nostalgiją (būna ir tokia): „kas bus“? Visoje Europoje? Objektyviai žvelgiant, matyti, kad Lietuva pažengė tikrai toli, tačiau kiekviena ES šalis turi savo istorinius santykius ir ne visoms gali vienodai sektis „stipriose organizacijose“. Baltijos šalims ES padarė akivaizdų postūmį. Tačiau kai kuriose kitose ES šalyse daugėja euroskeptikų. Tai irgi matyti, tam yra priežasčių. Mąstant europietišškai, esame didelių svyravimų ir kismų akivaizdoje, tačiau turime laikytis kartu, vienas kitą suprasdami, ne paneigdami. Svarbiausia, kad Lietuvoje su šeima šiandien jaučiatės gerai. Jūsų veikla daugiaplanė, tad galbūt galvojate dalyvauti Lietuvos politikoje? Pasaulio lietuvių gretose net būta gando, kad vieną dieną galime išvysti Rimą Čuplinską Lietuvos prezidentu?

(Juokiasi). Tai galimai kilo iš šviesaus atminimo Irenos Veisaitės kalbų, ji tai kažkada sugalvojo ir pradėjo mane taip pristatinėti. Jeigu rimtai, tai grįžkime prie įvaizdžio temos. Lietuvoje šiandien politiko įvaizdis, žmonių lūpomis kalbant, ne pats geriausias. Manoma, kad tie, kurie eina į politiką, naudojami savo darbo vieta. Mano nuomone, žmogui, turinčiam tikslą būti politikoje, nereikia ten eiti. Reikia eiti jaučiant pašaukimą, ir tam, kad valdžios vairo nepaimtų prastesni už tave, kad nebūtumei valdomas prastesnio už save (šiuo klausimu gerbiu Platoną ir Aristotelį, kurie panašiai kalbėjo apie politiko dalią). Lietuvoje šiandien tikrai sudėtinga būti politiku, sudėtinga dirbti, tad kartais pagalvoji, ar verta aukoti savo gyvenimo laiką. Labai bloga politiko, kaip tokio, reputacija visuomenėje, daug neigiamo dėmesio, nepriklausomai nuo partijos ar ideologinių pažiūrų.

Turbūt nėra dūmų be ugnies?

Gal, tačiau nuo šito kenčia ir pati visuomenė, ir valdymo kokybė. Lietuvos politinėje kultūroje egzistuoja vadinamoji „kaltumo“ prezumpcija: jei esi išrinktas partijos atstovu arba Seimo nariu, būtinai esi prasikaltęs. Mane yra kalbinę dėl partinės veiklos, tik tiek, kad partijos Lietuvoje labai nestabilios. Ne vienas politikas yra savo karjeroje pakeitęs tris, keturias partijas. Tai – kita problema. Politinė sistema nėra tvirtai nusistovėjusi, sudėtinga statyti „savo kortą“ ant tam tikros politinės organizacijos, kai po dvejų metų jos gali nebelikti.

Gal į jas neina „reikalingi“ žmonės? Senovės Atėnuose balsuodavo ne tik už tinkamiausius valdyti, bet ir už netinkamiausius. Tolygiai. Surinkę tam tikrą skaičių „Ne“ balsų, „netikę“ politikai turėdavo visam laikui pasitraukti iš politikos. Mūsų sistemoje politikai turi daug asmeninių ambicijų, ne visad gerai veikiančių kolegas.

Geriausia valstybė bus ta, kur žmonės eis į politiką iš degančios būtinybės, ne iš asmeninės ambicijos.

Dar daug dėl ko norėčiau su jumis pasiginčyti, nes įdomu, bet, kaip sakoma, minčių daug, o laikas ribotas. Jūsų taikūs argumentai nuramina. Ačiū už pokalbį.

www.pasauliolietuvis.lt

Straipsnis spausdintas metraštyje „Pasaulio lietuvis“, 2021 metai Nr. 584.